

LUCIDA INTERVALLA

PRILOZI ODELJENJA ZA
KLASIČNE NAUKE

BR. 41

FILOZOFSKI FAKULTET
U BEOGRADU
2012.

Igor Javor
Filozofski fakultet, Novi Sad

Pesma o štitu – prilog komparativnom izučavanju pseudo-Hesiodovog Heraklovog štita

Apstrakt: Štit se kao predmet pesme i priče, ali i kao povod za njihovo nastajanje, u klasičnoj književnosti pojavljivao u različitim oblicima i funkcijama. Razumevanju njegove geneze kao pesničkog predmeta, koji je svoj potencijal na najvišem stupnju ostvario u čuvenim opisima Ahilejevog i Enejinog štita, značajno bi moglo doprineti i komparativno čitanje bezmalo zaboravljene pesme o Heraklovom štitu, čiji je književni značaj u odnosu na velike epove antike često osporavan na osnovu neargumentovanih sudova autoriteta. Cilj ovoga rada je da ukaže na mogućnost interpretacije izvesnih delova pesme o Heraklovom štitu sa tačke gledišta koja bi podrazumevala postojanje jednog zajedničkog epskog inventara iz koga su epski pevači Ahilejevog i Heraklovog štita mogli da crpe svoju građu stvarajući dve analogne ekfrazе istog imaginarnog predmeta.

Ključne reči: Heraklov štit, Ahilejev štit, Homer, Hesiod, ekfrazа, epika.

Abstract: Shield as a subject of singing and storytelling in the classical literature, but also as a motive for their emergence, appears in a great number of different forms and functions. A significant contribution to understanding its genesis as a poetic subject, which had realized its full potential in famous descriptions of the shield of Achilles and the shield of Aeneas, could be provided through comparative reading of nearly forgotten poem on the shield of Herakles, forgotten because its literary significance was, often on the basis of unfounded persuasions of the authorities, a subject to serious impugnement, especially in its relation to the greatest classical epics. The main goal of this paper is to point out the possibility of interpretation of certain parts of the poem on the shield of Herakles from the point of view that takes into account existence of a common epic inventory from which epic singers of the shield of Achilles and the shield of Herakles could draw their material in creating two analogous *ekphrases* of the same imaginary object.

Key words: Shield of Herakles, Shield of Achilles, Homer, Hesiod, ekphrasis, epics.

Unutar bogatog i raznovrsnog korpusa tekstova okupljenih oko mita o Heraklu koji su se u manjoj ili većoj meri održali sve do našeg vremena u celosti je sačuvana i pesma od 480 heksametara, poznata pod nazivom *Heraklov štit* (Ἀσπίς Ἡρακλέους). Interesantno je da okosnicu ovog neobičnog i kratkog epа o najvećem heroju drevne Helade ne čini opis nijednog

od dvanaest Heraklovih glavnih podviga, već jedan sporedni i manje poznati događaj u njegovoj herojskoj biografiji – megdan sa Aresovim sinom Kiknom, koga je Herakle usmrtio u dvoboju. Kompoziciono, tekst se može podeliti na tri zasebne, smisaono zaokružene celine. U prvoj, koja obuhvata stihove 1-56 opisani su događaji koji su prethodili Heraklovom rođenju. Saznajemo kako je Alkmena, Heraklova majka, prebegla sa svojim mužem Amfitrionom u Tebu zato što joj je ubio oca, Elektriona.¹ Zbog svog greha Amfitrion nije smeo da deli postelju sa ženom sve dok ne opere Elektrionovu krv sa svojih ruku – dok ne osveti njenu braću. Dok je Amfitrion izvršavao zadatak prevari ga Zevs i uzevši njegov lik obleži Alkmenu. Iste noći vrati se kući Amfitrion okončavši svoj podvig i legne sa ženom. Pošto je zatrudnela sa bogom i junakom Alkmena rodi blizance Herakla i Ifikla. Druga celina, koja se pomalo nespretno nadovezuje na Heraklovo poreklo započinje, pripovešću o njegovom dvoboju sa Kiknom, Aresovim sinom, u stihovima 57–140. Herakle i Jolaj, sin Ifiklov, susreću se sa Kiknom i Aresom u svetome gaju Pagasijskog Apolona, koji ih podstiče da zapodenu bitku sa bogom i njegovim sinom. Herakle obraćajući se Jolaju dalje razvija priču o svome poreklu i sudbini Alkmene, Amfitriona i Ifikla, a potom jedan drugog ohrabruju da uđu u boj. Zatim sledi opis Heraklovog oružanja, koje kulminira u razvijenom opisu Heraklovog štita u stihovima 141–316, i koji se može posmatrati kao treća zasebna celina koja u funkciji retardacije prekida drugu na dva dela. Na kraju, u drugom delu druge celine u stihovima 317–418 nizom razvijenih poređenja opisan je dvoboj između Herakla i Kikna. Savladavši Kikna Herakle se suočava i sa Aresom te uz Ateninu pomoć uspeva da ga rani u bedro. Ranjenog boga Strah i Užas odnose na Olimp, a Herakle i Jolaj nastavljaju svoj put ka gradu Trahinu. Pisma se završava opisom Kiknove sahrane, nakon čega saznajemo da je reka Anaur na Apolonov zahtev odnela Kiknov grob zbog toga što je pljačkao putnike koji su nosili žrtve u Apolonovo proročište.

1) Ovaj deo odnosi se na priču o tome kako je Tafije, Posejdonov sin i Pelopov unuk, zbog zločina prognan iz Tebe u daleke krajeve gde je postao vladar plemena Telebonaca i Tafeljana (koji su po njemu dobili ime). Posle izvesnog vremena Tafije se vratio u Mikenu i zatražio od Elektriona, sina Persejevog, da mu preda žezlo, a kada je ovaj to odbio Tafijevi ljudi mu opljačkaju stoku i pobiju osam sinova koji su istupili u odbranu očevo vlasništva. Elektrion tada željan osвете pođe za njima, a prepusti tron nećaku Amfitrionu iz Trojzena obećavši mu da će ga oženiti svojom kćerkom Alkmenom kada se vrati. Potom kralj Elide javi Amfitrionu da je ukradena stoka kod njega na šta mu Amfitrion plati otkup i pozove Elektriona da prepozna stoku. Ovaj prepoznavši svoje vlasništvo odbije da Amfitrionu nadoknadi novac za otkup pitajući se kako Elidani uopšte mogu da trguju tuđim vlasništvom i zašto se Amfitrion upleo u prepirku. Amfitrion tada u besu zavitla svoju batinu na jednu kravu u stadu, batina udari u kravlji rog i odbivši se od njega ubije Elektriona. Tada Amfitriona iz Mikene protera njegov ujak Stenel i on sa Alkmenom pribegne u Tebu.

Mnogobrojni pokušaji da se odredi književnoistorijski kontekst *Hera-klovog štita*, prvenstveno u odnosu na Homerovo i Hesiodovo stvaranje, već nedugo nakon njegovog nastanka postali su predmet još uvek nerazjašnjene problematike vezane za izvore, atribuciju i datiranje ovoga teksta. Na osnovu nevelikog broja sačuvanih svedočenja jasno je da ni među antičkim autorima nije postojala saglasnost oko toga ko je autor *Štita* niti kada je ovaj tekst mogao da nastane. Međutim, indikativno je to da se ova drevna problematika prvenstveno zasnivala na pitanju da li je njegov pesnik bio Hesiod. Ovu nedoumicu nalazimo u sačuvanom *hypothesis*-u ispred teksta *Štita*, u čijem trećem delu saznajemo da je Aristofan Vizantinac odricao autorstvo Hesiodu smatrajući ga podražavanjem homerskog opisa Ahilejevog štita. Aristofanovom stavu suprotstavljena su mišljenja Megakla Atinjanina, Apolonija i Stesihora, koji su pesmu smatrali autentičnom.² Osim dubioznog *hypothesis*-a čiji je autor ostao nepoznat, svedočenja o Hesiodu kao autoru nalazimo i kod Polibija (*Istorije*, V, 1)³ i Ateneja (*Gozba sofista*, V)⁴, dok je Longin u svom spisu *O uzvišenom* (IX) u vezi sa ovim pitanjem ostao suzdržan.⁵

Međutim, čini se da je Aristofanovo usamljeno mišljenje ostvarilo mnogo snažniji uticaj na kasnije proučavaoce i priređivače ovoga teksta od njemu suprotstavljenih stavova upravo zahvaljujući argumentu da je nastao podražavanjem čuvenog Homerovog opisa Ahilejevog štita.⁶ Autori-

2) „Της Ασπίδος ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ δ' Καταλόγῳ φέρεται μέχρι στίχων ν' καὶ τ'. ὑπώπτευκε δὲ Ἀριστοφάνης, οὐχ ὁ κωμικὸς ἀλλὰ τις ἕτερος, γραμματικὸς, ὡς οὐκ οὔσαν αὐτὴν Ἡσιόδου, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς τὴν Ὀμηρικὴν ἀσπίδα μιμήσασθαι προαιρουμένου. Μεγακλῆς δὲ ὁ Ἀθηναῖος γνήσιον μὲν οἶδε τὸ ποίημα, ἀλλῶς δὲ ἐπιτιμᾷ τῷ Ἡσιόδῳ. ἄλογον γὰρ φησὶ ποιεῖν Ἠφαιστον τοῖς τῆς μητέρος ἐχθροῖς ὅπλα παρέχοντα. Ἀπολλώνιος δὲ ὁ Ῥόδιος ἐν τῷ γ' φησὶν αὐτοῦ εἶναι, ἐκ τε τοῦ χαρακτήρος καὶ ἐκ τοῦ τὸν Ἰόλαον ἐν τῷ Καταλόγῳ εὐρίσκειν ἠνιοχοῦντα τῷ Ἡρακλεῖ. ὡσαύτως δὲ καὶ Στησίχορος φησὶν Ἡσιόδου εἶναι τὸ ποίημα.” Hesiod, *The Epics of Hesiod, with an English commentary* by Frederick A. Paley, Whittaker and Co, London, 1861. str. 110.

3) Polybius, *Historiae*, Theodorus Büttner-Wobst after L. Dindorf, Teubner, Leipzig, 1893.

4) Athenaeus, *The Deipnosophists, or banquet of the learned*, translated by C. D. Yonge, Henry G. Bohn, London, 1854.

5) „ὦ ἀνόμοιον γε τὸ Ἡσιόδειον ἐπὶ τῆς Ἀχλὺς, εἶγε Ἡσιόδου καὶ τὴν Ἀσπίδα θετέον: τῆς ἐκ μὲν ὧν μῦθαι ῥέον” („Koliko je samo drugačiji ovaj opis kod Hesioda, ukoliko mu se *Štit* uopšte i može pripisati, u kome za Maglu kaže: kapljaše joj iz nosa.”) Longinus, *On the Sublime*, William Rhys Roberts, Cambridge University Press, Cambridge, 1907.

6) Vidi: Hesiodos, *Hesiodi Scutum Herculis*, lectionibus commentarioque instruxit David Iacobus van Lennep, Ioannem Müeller, Amstelodami, 1854, str. 5; Anon, „Life and Writings of Hesiod”, *The Quarterly Review*, No. CXIII, vol. XLVII, London, march-july 1832, str. 30; Hesiod, *The Works of Hesiod*, translated from Greek by Thomas Cooke; John Wood and Ch. Woodward, London, 1740², str. xlii-xliii; Johann Joachim Eschenburg, *Manual of Classical Literature*, translated by N. W. Fiske, Key and Biddle, Philadelphia, 1836. str. 182; Karl Otfried Müller, *History of the Literature of Ancient*

tet vizantijskog gramatičara, koji je inicirao nastajanje izvesnog naučnog konsenzusa u vezi sa poreklom ovoga teksta, značajno je uticao i na to da se za vreme njegovog nastanka uzima period između VII i VI veka p.n.e, a ne doba u kome su živeli Homer i Hesiod⁷. Tako je pretpostavka da se radi o podražavanju Homera dobila i svoju hronološku potkrepljenost.⁸ Međutim, ukoliko se uzme u obzir nepouzdanost svedočenja i nedostatak čvrstih dokaza na osnovu kojih bi se moglo opovrgnuti Hesiodovo autorstvo *Heraklovog štita*, kao i činjenica da nam je tačna hronologija života Homera i Hesioda još uvek nepoznata, hipoteza o mogućoj imitaciji Homera postaje gotovo podjednako dokaziva kao i hipoteza o mogućnosti da je Homer podražavao Hesioda.⁹

Upravo zahvaljujući protejskoj prirodi odnosa teksta *Heraklovog štita* i Homerovih epova u ovome radu pokušaćemo da sagledamo problematiku njihovog odnosa iz jedne drugačije perspektive – ne u smislu izdvajanja izvesnih posrednih i neposrednih uticaja, već u smislu postojanja jednog zajedničkog epskog inventara koji je pevačima *Heraklovog* i *Ahilejevog štita* bio na raspolaganju u svojoj disperzivnosti varijanti i izražajnih rešenja. Stoga, cilj ovoga rada sastojace se u tome da se ukaže na mogućnost tumačenja opisa *Heraklovog štita* kao jedne ravnopravne varijante ekfraze istoga predmeta koji opisuje i Homer, a ne kao posledice podražavanja predloška datog u opisu *Ahilejevog* i drugih štitova kod Homera. Pri tome ćemo se ograničiti isključivo na analizu opisa samoga štita u *Heraklovom štitu* (141–316) ukazujući na one elemente koji u izvesnoj meri korespondiraju

Greece, Baldwin and Cradock, London, 1840. str. 96, 99. Albin Lesky, *Povijest grčke književnosti*, preveo Zdeslav Dukat, Golden marketing, Zagreb, 2001. str. 110. August Musić, *Povijest grčke književnosti*, dio I: *Povijest grčke poezije u klasično vrijeme*, Matica hrvatska, Zagreb, 1893.

7) Vidi: Karl Otfried Müller, *History of the Literature of Ancient Greece*, Baldwin and Cradock, London, 1840. str. 99; Thomas Alan Sinclair, „Hesiod“, u: *The Oxford Classical Dictionary*, ed. M. Cary et al, Clarendon Press, Oxford, 1957. str. 424; Richard Janko, „The ‘Shield of Heracles’ and the legend of Cycnus“, *Classical Quarterly*, 36, I, 1968. str. 38-59; Richard P. Martin, „Pulp epic: the Catalogue and the Shield“, *The Hesiodic Catalogue of Women, Constructions and Reconstructions*, ed. Richard Hunter, Cambridge University Press, Cambridge, 2005. str. 167; Hesiod, *Theogony, Works and Days, Shield*, translation, introduction and notes by Apostolos N. Athanassakis, The John Hopkins University Press, Maryland, 2004², str. 113.

8) Na ovu problematiku ukazao je i Nađ: „Učenjaci su požurili da Hesiodu poreknu autorstvo samo na osnovu datiranja. Tako im je mnogo lakše da nipodaštavaju umetničke kvalitete teksta smatrajući da se radi samo o jednoj imitaciji.“ Gregory Nagy, *Greek Mythology and Poetics*, Cornell University Press, Ithaca, 1990. str. 79.

9) Istraživanja koja su sproveli Edwards i Nađ pokazala su da je stih u *Štitu* jednako star ili čak i stariji od stiha Homerovih u obliku u kom ih imamo danas. G. P. Edwards, *The Language of Hesiod in its Traditional Context*, Blackwell, Oxford, 1971. Navedeno prema: Richard P. Martin, „Pulp epic: the Catalogue and the Shield“, *The Hesiodic Catalogue of Women, Constructions and Reconstructions*, ed. Richard Hunter, Cambridge University Press, Cambridge, 2005. str. 172.

sa opisima štitova kod Homera, ali i posebno analizirajući mesta koja nemaju svog parnjaka ni u jednoj drugoj antičkoj ekfrazi štita i koja ovome tekstu obezbeđuju istinsku umetničku vrednost i neosporiv književni značaj.

Već na samom početku opisa Heraklovog štita susrećemo se sa jednom neverovatnom izjavom – ništa ga nije moglo probiti ni slomiti. Nakon toga pred čitaocem se otkrivaju neobični materijali od kojih je štit načinjen u stihovima 141–143¹⁰:

πᾶν μὲν γὰρ κύκλῳ τιτάνῳ λευκῷ τ' ἐλέφαντι
ἤλεκτρῳ θ' ὑπολαμπὲς ἦν χρυσῷ τε φαινῷ
λαμπόμενον, κυάνου δὲ διὰ πτύχες ἠλήλαντο.

obrubljen ceo u gleđi i beloј slonovoj kosti,
jantaru jošte i zlatu što sijaše na njemu jako;
ležahu jedna na drugoj plaveć' se skovane ploče.¹¹

Osim zlata (141), srebra (183, 188), kalaja (208), bakra (243) i adamanta, koji verovatno označava čelik kao najtvrdi materijal (231)¹², otkrivamo da su u kovanje štita uključeni i slonovača i tri misteriozna elementa. Prvi je τίτανος, titanos, bela zemlja ili gips nepoznatog porekla i osobina. Evelin-Vajt i Mazon¹³ smatraju da se radi o nekoj vrsti emajla, a Ceces navodi da je titanos mešavina gipsa i belanceta iz jajeta; u svakom slučaju izuzetno neobičan materijal za sklapanje štita. Drugi je ἤλεκτρον, elektron ili elektrum, koji se često prevodi kao jantar, ali za koga Plinije smatra da je mešavina zlata i srebra u razmeri 3:1¹⁴. Zanimljivo je da ovog materijala nema na Ahilejevom, ali ga zato ima na Enejinom štitu (*Eneida*, VIII, 624). Treći je κύανος, kijanos, takođe nepoznati materijal tamnoplave boje, kojim su

10) Izrađujući Ahilejev štit Hefest koristi četiri elementa – zlato, srebro, bakar i kalaj – kojima kao poznate materijale u izradi oružja možemo dodati još i bronzu, gvožđe, olovo i cink. Vidi: Johann Joachim Eschenburg, *Manual of Classical Literature*, translated by N. W. Fiske, Key and Biddle, Philadelphia, 1836, str. 407.

11) Svi navodi teksta *Heraklovog štita*, ukoliko nije drugačije naznačeno, dati su prema izdanju: *Hesiod, the Homeric Hymns and Homerica*, with an English translation by Hugh G. Evelyn-White, Harvard University Press, Cambridge, William Heinemann, London, 1914. Prevod: I. J.

12) Klaus Fittschen, *Der Schild des Achilleus, Archaeologia Homerica*, Bd. 2, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1973. str. 20.

13) *Hesiod, the Homeric Hymns and Homerica*, with an English translation by Hugh G. Evelyn-White, Harvard University Press, Cambridge, William Heinemann, London, 1914; „Štit“, preveo Vojin Nedeljković, *Vidici*, br. 257/8, Beograd, 1988, str. 62.

14) Pliny the Elder, *The Natural History*, John Bostock, M.D., F.R.S. H.T. Riley, Esq., B.A, Taylor and Francis, London, Red Lion Court, Fleet Street, 1855. (XXXVII, 11).

predstave na štitu podeljene u koncentrične krugove¹⁵ ili, prema drugom tumačenju, radijalne segmente na kojima su prikazane različite scene. Tačno poreklo ova tri materijala, koji treba da potkrepe neuništivost Heraklovog štita, ostaje nerazjašnjeno. Oni su možda označavali određene rude ili okside koji su imali veliku čvrstoću i otpornost pa su zbog toga mogli da se koriste u pravljenju štitova. Međutim, iako ostaje nepoznato zašto o njima nema gotovo nikakvog pomena u drugim opisima oružja, oni bi mogli da upućuju na jednu stariju tehniku izrade koja je koristila elemente u njihovom prirodnom stanju i koja je prethodila tehnikama topljenja i izdvajanja čistih metala i stvaranja legura koje se javljaju na opisima drugih štitova.

Za navođenjem materijala sledi opis scena izrađenih na štitu (144–313). U centru se nalazi aždaja okružena sa dvanaest zmija, čija je uloga da zastrašuju Heraklove neprijatelje škrgućući zubima dok je junak u boju. Ova slika ukazuje na jednu od najstarijih funkcija koju je štit mogao preuzeti od egide, funkciju apotropejona, koja simbolički nadgrađuje doslovnu ulogu štita kao zaštite od neprijateljskih udaraca i projektila. Takav je slučaj i sa glavom Gorgone na Ateninoj, odnosno Zevsovoj, egidi u *Ilijadi* (V, 741–742)¹⁶ kao i na opisu Agamemnonovog štita u istome spevu (XI, 36–37) 17. U Homerovom opisu ovoga štita nalazimo i izraz μέλανος κυάνοιο (XI, 35)¹⁸ koji bi mogao da upućuje na neidentifikovani materijal na Heraklovom štitu – κύανος. Osim toga, štitu se pripisuje i epitet πολυδαίδαλον, bogato ukrašen, koji, kako je pokazao Albert Bejts Lord, kod Homera jedino na ovome mestu stoji uz štit, a koji nalazimo i na Heraklovom štitu (315), dok se na ostalim mestima vezuje za oklop (Parisov u *Il.* III, 358; Menelajev u IV, 136; Hektorov u VII, 252 i Odisejev u XI, 436). Ovo je navelo Lorda da zaključi kako Heraklov štit može da se dovede u mnogo snažniju vezu sa Agame-

15) Klaus Fittschen, *Der Schild des Achilleus, Archaeologia Homerica*, Bd. 2, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1973, str. 20.

16) „ἐν δέ τε Γοργείη κεφαλῇ δεινοῖο πελώρου
δεινὴ τε σμερδνὴ τε, Διὸς τέρας αἰγιόχοιο.”

[„na njoj je glava Gorge strahovite nemani one,
grozna i užasna, čudo to egidonoše Diva.”]

Svi navodi iz *Ilijade* dati su prema izdanju: Homer, *Homeri Opera in five volumes*, Oxford University Press, Oxford, 1920. [Homer, *Ilijada*, preveo Miloš N. Đurić, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2002.].

17) „τῇ δ' ἐπὶ μὲν Γοργῶ βλοσυρῶπις ἔστεφάνωτο
δεινὸν δερκομένη, περὶ δὲ Δεῖμος τε Φόβος τε.”

[„I mrkogleda Gorga na štitu bila je onde
s pogledom strašnim, a behu oko nje Dimos i Fobos.”]

18) „λευκοί, ἐν δὲ μέσοισιν ἦν μέλανος κυάνοιο.”
[„belih kvrga, a srednja od plavkastog bejaše nada”].

mnonovim, nego sa Ahilejevim štitom.¹⁹ Na kraju predstava o aždaji i zmi-jama na Heraklovom štitu (144–163) može se povezati i sa opisom Tifona na Hipomedontovom štitu koji Eteoklu opisuje glasnik u *Sedmorici protiv Tebe* (489–498)²⁰.

Stihovi 146–160, koji popunjavaju prostor između slike aždaje i slike dvanaest zmijskih glava, predstavljaju izuzetno problematično mesto u pesmi. Nakon opisa aždaje pesnik opisuje Eridu, koja lebdi nad aždajinom glavom (147–149), dodajući da je ona oduzela pamet mnogima:

οἵτινες ἀντιβίην πόλεμον Διὸς υἱὲ φέροιεν

koji se začinjat' boja sa Divovim namere sinkom. (150)

Ovaj stih se, međutim, u istom obliku ponavlja i posle opisa zmija (163), zbog čega ga mnogi autori smatraju za interpolaciju. Dalje, stihovi 151–153:

τῶν καὶ ψυχὰὶ μὲν χθόνα δύμεναι Ἄιδος εἴσω
κάκκιον, ὅστέα δέ σφι περὶ ῥίνοιο σαπείσης
Σειῳίου ἀζαλέοιο μελαίνῃ πύθεται αἶη.

Njihove duše pod zemlju siđu u Hadovo carstvo
dok na zemljici crnoj pod Sirius-zvezdom što suši
i pali, trunu im kosti i koža se kida na njima.

mogli bi se dovesti u vezu sa Ilijadom (I, 3–4)²¹ i Odisejom (XII, 45–46) 22. Za stihove 154–155, u kojima se javljaju neobične personifikacije Pote-re (Προΐωξις), Bega (Παλίωξις), Tutnjave (Ῥμαδος) i Pomora ljudskog

19) Albert Bates Lord, *The Singer Resumes the Tale*, Cornell University Press, Ithaca, 1995, str. 87.

20) Aeschylus, *Aeschylus*, with an English translation by Herbert Weir Smyth, Ph. D. in two volumes. Vol. I, *Seven Against Thebes*, Herbert Weir Smyth, Harvard University Press, Cambridge, 1926. [Eshil, Sofoklo, Euripid, *Sabrane grčke tragedije*, preveli Koloman Rac i Nikola Majnarić, I. P. Lim, Beograd, 1990.]

21) „πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν
ἡρώων, αὐτοὺς δὲ ἐλώρια τεῦχε κύνεσσιν“
[„duše pak mnogih junaka jakih posla Aidu,
a njih učini same da budu pljačka za psine“]

22) „...πολύς δ' ἄμφ' ὅστέοφιν θῖς
ἀνδρῶν πυθομένων, περὶ δὲ ῥῖνοι μινύθουσι.“
[„...a leže oko njih gomile kosti
mnogih istrulih ljudi, na telima sahne im koža.“]

(Ἀνδροκτασίη), kojih nema kod Homera, ali se poslednja javlja kod Hesioda (Th. 228), kao i za stih 160, naučnici smatraju da su poslužili za ukla-panje stihova koje u identičnom obliku nalazimo u Ilijadi, upravo u opisu Ahilejevog štita (XVIII, 535–538). To su stihovi 156–159:

ἐν δ' Ἔρις ἐν δὲ Κυδοιμός ἐθύνεον, ἐν δ' ὅλοῃ Κήρ,
ἄλλον ζῶν ἔχουσα νεούτατον, ἄλλον ἄουτον,
ἄλλον τεθνηῶτα κατὰ μόθον ἔλκε ποδοῖν:
εἶμα δ' ἔχ' ἄμφ' ὥμοισι δαφοινεὸν αἵματι φωτῶν.

Svađa se navali, Strava, pa još i smrtonosna Kera
jednog tek ranjenog držeć', a drugoga čitavog jošte,
trećega već ubijenog po boju vukuć' za noge:
plašt joj bejaše rumen na plećima od krvi ljudske²³

Iz navedenih razloga cela se deonica od 150. do 160. stiha smatra za interpolaciju bez koje bi se logično na sliku aždaje, zaključno sa stihom 149, nadovezivala slika zmija koje su škripom zuba plašile Heraklove protivnike u stihovima 161–162 i 164–167:

ἐν δ' ὀφίων κεφαλαὶ δεινῶν ἔσαν, οὗ τι φατειῶν,
δώδεκα, ταὶ φοβέεσκον ἐπὶ χθονὶ φύλ' ἀνθρώπων [...]
τῶν καὶ ὀδόντων μὲν καναχὴ πέλεν, εὖτε μάχοιτο
Ἀμφιτρωνιάδης, τὰ δ' ἔδαίετο θαυματὰ ἔργα.

I zmijskih dvanaest glava neizrečnih stajahu tamo:
plašahu one plemena junaka mnoga zemaljska [...]
jer šrgutahu zubima strašno dok Amfitrionov
sin u tom bejaše boju; a blistaše čudesno delo.

Zastrašujuće zmije na Heraklovom štitu deo su jedne u antičkoj knji-ževnosti neponovljene pesničke tehnike u kojoj kretanje tela na površini štita nije rezultat imaginacije samoga opisivača koji nepokretne predmete stavlja u akciju kako bi življe dočarao svoj opis, kakav je slučaj sa Ahileje-

Homer, *Homeri Opera in five volumes*, Oxford University Press, Oxford, 1920. [Homer, *Odiseja*, preveo Miloš N. Đurić, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2002.].

23) Neznatna razlika pojavljuje se u prvom od navedenih stihova. Kod Homera stoji ὀμίλεον (nađu se), dok u *Heraklovom štitu* čitamo ἐθύνεον (navale).

vim štitom, već imanentnog svojstva opisanog predmeta koji je predstavljen kao živa i promenljiva celina.

Posle ovog opisa sledi opis borbe lavova i veprova (168–177), koji prati i borba Lapita i Kentaura (178–190), jedan od omiljenih motiva u antičkom pesništvu i slikarstvu. Poslednju sliku u kojoj se nabrajaju dva tabora junaka načinjenih na štitu od srebra i zlata Vilijam Talman vidi kao savršen primer paralelne strukture u epskom pripovedanju u kojoj se dva elementa postavljena jedan *nasuprot* drugog (Lapiti i Kentauri) dovode u ravnotežu kroz upotrebu identičnih sintaksičkih obrazaca i izraza. Talman ovakvu strukturu suprotstavlja kružno organizovanom pasažu koji prethodi.²⁴ U njemu se prvo pripoveda o dva čopora koji kidišu jedni na druge, da bi se potom opis preselio na jednu konkretnu sliku lava i dva zaklana vepa. Na kraju, ova slika se opet zaokružuje u predstavi o celini dva tabora koji se međusobno napadaju. Ovde se, dakle, dva elementa (veprovi i lavovi) postavljaju u cikličnu strukturu opšte-pojedinačno-opšte, odnosno opšte *naspram* pojedinačnog i pojedinačno *naspram* opšteg. Na ovakvim mestima može se delom uočiti kako je funkcionisao složeni mehanizam formula koje je usmena književnost razvijala tokom više stotina godina kako bi sačuvala sećanje na svoje priče i tok njihovog izlaganja sve dok one konačno nisu dobile priliku da se utvrde kao pisani tekst.

Stihovi 191–200, koji slede za opisom borbe Lapita i Kentaura, zatvaraju niz ratnih predstava na štitu. U njima su prikazani Ares, kako pod punom ratnom opremom i u društvu svojih sinova, Straha i Užasa, bodri vojnike u boju, i Atena, koja se noseći egidu, koplje i zlatni šlem priključuje bici.²⁵ Kao antiteza slikama rata i ratnih užasa dolazi slika zbora bogova na Olimpu praćenog Apolonovom svirkom i pesmom Muza (201–206) o kojima govori i Hesiod (*Th.* 36–40). Potom se u stihovima 207–215 opisuje luka izrađena od „ključala kalaja“, materijala o čijoj upotrebi svedoči i *Teogonija* (862–864), a koju izvesni autori smatraju za alegoriju vezanu za mit o Perseju, koji će biti opisan odmah nakon slike ribara koji sedi na žalu spremajući se da baci svoju mrežu u vodu (213–215). Naime, ribar bi mogao biti Diktus, koji je iz mora izvukao drveni kovčeg u kome su bili Danaja i mali Persej.²⁶ Prema ovom tumačenju, Diktus

24) William G. Thalmann, *Conventions of Form and Thought in Early Greek Epic Poetry*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1984, str. 24.

25) U sličnim okolnostima dva božanstva se javljaju i u opisu Ahilejevog štita u *Ilijadi* (XVIII, 516–519).

26) Nakon što je Danaja zatrudnela sa Zevsom, koji joj se javio u vidu zlatne kiše, i rodila Perseja, njen otac Atkvisije u strahu od proročanstva da će ga sa prestola zbaciti sopstveni unuk stavi majku i dete u drveni kovčeg i baci ih u more. Na obali ostrva Perifoks pronašao ih je ribar Diktus, brat ostrvskog kralja Polidekta.

čeka Perseja da se vrati iz pohoda na Gorgone. Ovaj pohod opisan je u stihovima 216–237 i može se dovesti u direktnu vezu sa apotropejskom funkcijom egide koja se transponovala i na Heraklov štit. Naime, Persej u svojoj torbi nosi glavu Meduze, koja će, kako stoji u mitu, kao votivni dar Ateni završiti na njenoj egidi, a kasnije i na Agamemnonovom štitu. Mit o ubijanju Meduze takođe je neraskidivo vezan za štit kao apotropejon pošto Persej ubija ovo čudovište, koje je skamenjivalo pogledom, tako što nalazi njegov odraz na svom štitu od medi, kako navodi Apolodor u *Biblioteci* (II, 4.2). Persej, pored štita, na svome pohodu nosi i tri magična predmeta koji treba da mu obezbede zaštitu, a koje opisuje i Apolodor (II, 4.3) – krilate sandale Hermesove, Hadovu kapu nevidimku i srebrnu torbu u kojoj nosi glavu čudovišta.

Slika Perseja koji u trku beži od Gorgona nakon što je izvršio svoj podvig (228–233) nesumnjivo predstavlja jednu od najvećih novina u tehnici konstituisanja retoričke figure ekfrazе:

αὐτὸς δὲ σπεύδοντι καὶ ἐρρίγοντι ἐοικώς
Περσεὺς Δαναΐδης ἐπιταίνετο. ταὶ δὲ μετ' αὐτὸν
Γοργόνες ἄπλητοί τε καὶ οὐ φαταὶ ἐρρώοντο
ίεμεναι μαπέειν. ἐπὶ δὲ χλωροῦ ἀδάμαντος
βαينوσέων ἰάχεσκε σάκος μεγάλῳ ὀρυμαγδῷ
ὀξέα καὶ λιγέως (Moj kurziv)

I Persej, Danaje sinak, na štitu stajaše tako
kao da hrleć' u strahu od nevolje opružen beži.
Srljahu za njim Gorgone neizrečne hoteć' junaka
stići; dok zeleno bledim adamantom trčahu oni,
oštru po štitu jeku i tutnjavu dizahu glasnu
na sve strane... (Moj kurziv)

Ona se prvenstveno očituje u sinestetičkoj prirodi opisa prizorâ na štitu. Naime, pored opisivanja scena rečeničnim konstrukcijama sa glagolima kretanja kojima se postiže efekat iluzije pomeranja figura na njegovoj površini, kakav je ranije bio slučaj sa slikom dvanaest zmijskih glava, na Heraklovom štitu postoji i karakteristično svedočenje o prisustvu akustičkih efekata. To svedočenje se, međutim, ne odnosi na tumačenje određenog prizora zatvorenog u domen sopstvene priče u kojoj bi neka situacija mogla da se „pročita” sa onomatopejskim implikacijama. Drugim rečima, zvuk nije deo predstavljenog sveta na štitu koji je pored svojih vizuelnih

karakteristika obogaćen i slojem zvučanja, već se ukazuje na akustičku vezu predstavljene stvarnosti na štitu sa samim fizičkim karakteristikama materijala od koga je štit izrađen. To znači da dočarani zvuk nije uslovljen kontekstom same priče koja je slikovito opisana na površini štita, već kontekstom sudara te priče sa realnošću predmeta koji je opisuje – on ne nastaje u predstavljenom svetu Perseja i Gorgona, već u svetu Herakla i njegovog štita, koji odzvanja zbog njihove trke. Susret imaginacije sa stvarnošću njenog medijuma ili, tačnije, dva različita stupnja imaginacije, pošto je i sam štit njen produkt, ima za posledicu da se *poesis* ostvaren u isticanju Hefestovog rukotvorstva neprestano menjuje sa *poesis*-om sprovedenim kroz pesnikov opis njegovog dela, pri čemu se na prvom stupnju ekfrazе javlja svedočenje o samome predmetu (Hefest ima ulogu ποιητής-a), dok se na njenom drugom stupnju prodire dublje u okolnosti događaja na koje predmet upućuje (pesnik ima ulogu ποιητής-a). Karakterističnost ovoga opisa verovatno na najbolji mogući način ukazuje na onu složenu sveobuhvatnost značenja pojma ποιεῖν u odnosu na više diferencirani pojam τέχνη, donoseći nove i interesantne uvide u prirodu klasične oralne tradicije i poetike.

Slična pitanja se otvaraju i u prizoru koji prethodi ovome opisu gde je Persej predstavljen kako „lebdi” bez oslonca nad štitom (216–218):

ἐν δ' ἦν ἠυκόμου Δανάης τέκος, ἱππότα Περσεύς,
οὗτ' ἄρ' ἐπιψάύων σάκεος ποσὶν οὐθ' ἐκάς αὐτοῦ

Lepokose Danaje sinak lebdeše atlija Persej
stopalom ne tičuć zemlju, već nad njom postavljen vešto

Neobičan položaj junaka nagoni i samoga opisivača da prokomentariše kako prizor „čudo beše za oko” (219)²⁷. Na ovome mestu, kao i na prethodnom, određivanje okolnosti u kojima se nalazi Persej uslovljeno je medijumom na kome je predstavljen. On kao da se na trenutak odvajaju od površine štita da bi u sledećem već trčao po njemu stvarajući buku na metalu. Opis Heraklovog štita tako stvara iluziju da je čitalac u stvari posmatrač jednog realnog štita koji mu stoji pred očima. Ova iluzija se ostvaruje dvostruko – tako što čitaoca čini posmatračem prizora na štitu, ali istovremeno i sudio-

27) Upravo ovo „čudo” (θαῦμα), kako naglašava Beker, predstavlja najvažnije sredstvo u izgradnji upečatljive ekfrazе. Andrew Sprague Becker, *The Shield of Achilles and the Poetics of Ekphrasis*, Rowman and Littlefield, London, 1995, str. 34.

nikom događaja koji su predstavljeni na njemu. Opis materijala tako već na početku pretvara slušaoca priče u gledaoca fizičke površine štita i priprema ga za prizore koji će na njemu biti opisani i u koje će neminovno i sam biti uvučen. Sa druge strane, čitaoci se neprestano „izvlače” iz priče o događajima na štitu i vraćaju u svet opisivača zahvaljujući njegovim formulaičnim izrazima-komentarima, kakav je na primer izraz „ko da su živi”, koji nas podsećaju „da ‘gledamo’ ljudski odgovor na predstavljene pojave, a ne same te pojave”.²⁸ Međutim, čak i tada ostajemo u svetu Herakla i Kikna slušajući i gledajući svedočenje o čudu koje može da bude samo proizvod magije jednoga boga kakav je bio Hefest, čija je kovačnica bez konkurencije dala gotovo sve predmete koji su bili vredni ekfrazе u epskom junačkom pesništvu antike.²⁹ Osim na prisustvo pripovedača Heraklov štit na kraju ukazuje i na problematičnost samoga jezika pomoću kojega pripovedač treba da pretvori vidljive predstave u reči. To se može uočiti i na osnovu upotrebe prideva „neizreciv”, koji se pojavljuje uz aždaju (οὗ τι φατειός, 144), glave zmija (οὗ τι φατειών, 161) i Gorgone (οὐ φαται, 230).³⁰ Različite tehnike pretakanja slika u reči, a zatim njihova ponovna transformacija u slike i zvukove sa jasnim ciljem oživljavanja statičnih prizora u ekfrazama na Heraklovom štitu mogu se tumačiti kao jedna poetička konstanta koja je neraskidivo vezana za ovu retoričku figuru i koja je potvrđena i na drugim opisima štitova u antici. Međutim, ono što ovu ekfrazu čini posebnom u odnosu na ostale ekfrazе slavnih antičkih štitova i drugih Hefestovih tvorevina jeste činjenica da se ove tehnike ne ograničavaju samo na opisivanje prizora u njihovom međusobnom odnosu, već se obogaćuje i kroz ukazivanje na njihove odnose prema medijumu na kome su predstavljeni i, konačno, u odnosu na funkcije i karakteristike samoga medijuma.

Persejeva avantura otvara novi niz ratnih slika koje su predstavljene u stihovima 238–270. U prvom delu (238–247), koji je nelogično prekinut svedočenjem o Hefestovom rukotvorstvu u stihu 244, opisuje se opsada nepoznatog grada:

ἄνδρες ἐμαρνάσθην πολέμια τεύχε' ἔχοντες,
τοὶ μὲν ὑπὲρ σφετέρης πόλιος σφετέρων τε τοκήων

28) Ibid.

29) v. Marie Delcourt, *Héphaïstos ou la légende du magicien*, Les Belles Lettres, Paris, 1982.

30) Zbog toga Beker zaključuje da „Heraklov štit eksplicitno ukazuje na odnos između publike i opisivača, opisivača i jezika opisa, opisa i vizuelne reprezentacije, i, konačno, vizuelne reprezentacije i njenog referenta.” Andrew Sprague Becker, *The Shield of Achilles and the Poetics of Ekphrasis*, Rowman and Littlefield, London, 1995, str. 36.

Igor Javor

λοιγὸν ἀμύνοντες, τοὶ δὲ πρᾶθέειν μεμαῶτες.
πολλοὶ μὲν κέατο, πλέονες δ' ἔτι δῆριν ἔχοντες
μάρνανθ'· αἱ δὲ γυναῖκες ἐνδμήτων ἐπὶ πύργων
χαλκῶν ὀξὺ βόων, κατὰ δ' ἐδρύπτοντο παρειάς,
ζωῆσιν ἱκελαι, ἔργα κλυτοῦ Ἡφαίστοιο.
ἄνδρες δ', οἱ πρεσβῆες ἔσαν γῆράς τε μέμαρπεν,
ἄθροοι ἔκτοσθεν πυλέων ἔσαν, ἃν δὲ θεοῖσι
χεῖρας ἔχον μακάρεσσι, περὶ σφετέροισι τέκεσσι
δειδιότες.

Iza se borahu ljudi oružje noseći bojno:
grad svoj branjahu jedni, od propasti očeve svoje,
drugi ga razrušit' šćahu i odneti sve iz njega,
mrtvi već ležahu mnogi, a drugi se borahu jošte.
Ridahu žene na kulama građenim lepo od medi
gorko i obraze svoje kidahu k'o da su žive;
takvo bejaše delo rukotvorca Hefesta slavnog.
Skupe se napolju ljudi mnogi što starost ih uze
pod svoje, dizahu ruke ka blaženim bozima oni
moleć' za svoje se mlade i strahujuć' njima za život.

Ova slika predstavlja verovatno jednu od najupečatljivijih podudarnosti sa Ahilejevim štitom i mogla bi da ukaže na postojanje zajedničkog epskog inventara iz koga su oba pevača uzimala svoju građu, pri čemu je efekat koji postiže pevač *Heraklovog štita* nesumnjivo mnogo snažniji od svedenijeg svedočenja u *Ilijadi* (XVIII, 509–515):

τὴν δ' ἐτέρην πόλιν ἀμφὶ δὺω στρατοὶ ἦατο λαῶν
τεύχεσι λαμπόμενοι· δίχα δὲ σφισιν ἦνδανε βουλή,
ἥ δὲ διαπραθέειν ἢ ἄνδιχα πάντα δάσασθαι
κτῆσιν ὅσῃν πτολίεθρον ἐπήρατον ἐντὸς ἔεργεν·
οἱ δ' οὐ πῶ πείθοντο, λόχῳ δ' ὑπεθωρήσσοντο.
τείχος μὲν ῥ' ἄλοχοί τε φίλαι καὶ νήπια τέκνα
ῥύατ' ἐφεσταότες, μετὰ δ' ἄνδρες οὓς ἔχε γῆρας·

A drugi grad su dva opkolila tabora sjajuć'
u ruhu bojnom, a želja u duši im dvoguba beše;
il' da se razruši grad il' na dva se podeli dela

sve što umilni grad imanja u sebi ima.
Još ih ne slušahu, no zasedu spremahu tajno.
Samo su žene i ludana deca na zidu
stajali braneći grad i s njima slabotinje starci.

U drugome delu (248–270) slika opsade grada se pretapa u opštu sliku boja čiji je efekat pojačan opisom nezasitih Kera, koje piju krv palim ratnicima i koje se izjednačuju sa Mojrama, Atropom, Klotom i Lahesom, u stihovima 258–260. Zbog toga što je do ovoga izjednačavanja dve različite grupe božanstava došlo tek u kasnijim verzijama mitova ovi stihovi se smatraju za interpolaciju.³¹ Slike rata na kraju ponovo smenjuju slike mira u stihovima 271–312, u kojima je opisano svatovsko veselje u gradu, koji je verovatno mitska Teba. Ova slika je u analognom, mada dosta sažetijem maniru opisana i na Ahilejevom štitu (XVIII, 490–496), gde se takođe svedoči o sceni dovoženja mlade na kolima u bračnu ložnicu kod ženika, svadbenim pesmama i kolu momaka i devojaka, što ukazuje na još jedan karakteristični epski topos koji je bio predmet različitih književnih obrada.

Na opis grada nastavlja se i opis seoskih radova³² u stihovima 286–301, čije elemente nalazimo i na Ahilejevom štitu. Motiv žetve iz stihova 288–291 u sličnom obliku javlja se i kod Homera (XVIII, 550–554), dok se između opisa radova u vinogradu iz stihova 292–301:

οἱ δ' ἐτρύγων οἶνας δρεπάνας ἐν χερσὶν ἔχοντες,
οἱ δ' αὖτ' ἐς ταλάρους ἐφόρουν ὑπὸ τρυγητῆρων
λευκοὺς καὶ μέλανας βότρυας μεγάλων ἀπὸ ὄρχων,
βριθομένων φύλλοισι καὶ ἀργυρέης ἐλίκεσσιν.
οἱ δ' αὖτ' ἐς ταλάρους ἐφόρουν. παρὰ δέ σφισιν ὄρχος
χρύσεος ἦν, κλυτὰ ἔργα περίφρονος Ἥφαιστοιο,
σειόμενος φύλλοισι καὶ ἀργυρέησι κάμαξι,
τοί γε μὲν αὖ παίζοντες ὑπ' αὐλητῆρι ἕκαστος
βριθόμενος σταφυλῇσι: μελάνθησάν γε μὲν αἶδε.
οἱ γε μὲν ἐτράπεον, τοὶ δ' ἥρουν.

drugi kosir u ruci držeć' otkidahu grožđe,
potom u korpe skupljači stavljahu grozdove zrele

31) Njih nalazimo, verovatno isto kao naknadno dodate, i u *Teogoniji* (217–219). Hesiod, *Theogony, Works and Days*; Theognis, *Elegies*, translated by Dorothea Wender, Penguin Books, Harmondsworth, 1977. [Hesiod, *Teogonija*, preveo Marko Višić, Unireks, Podgorica, 2008².]

32) O privrednim i društvenim okolnostima u Homerovim i Hesiodovim epovima vidi: William Bruce, *The State of Society in the Age of Homer*, Belfast, 1827.

velike, crne i bele, između dugačkih loza
teške što behu od lista i imahu kolje od srebra.
Treći prebirahu grožđe u korpama, za njima zlatan
stajao vinograd – sjajno rukotvorca Hefesta delo,
zbijahu nanovo šale prateći pesmu frulaša.
Treptale lišće na njemu, a kolje od srebra je im'o,
težak on beše od grožđa što zrelo je postajuć' crno.
Jedni su gnječili grožđe, a sok cedahu drugi

i stihova 561–563 i 567–568³³ u opisu Ahilejevog štita može uspostaviti jedna veoma upečatljiva paralela kako po motivima tako i po njihovoj organizaciji u celinu prikazane slike. Opis vinograda na Heraklovom štitu u stihovima 293–300, međutim, po mišljenju većine proučavalaca predstavlja dve različite varijante nesrećno spojene u jednu celinu. Mazon pretpostavlja da su stihovi 293–295 interpolacija zbog toga što je loza nelogično opisana kao otežala od lišća, a ne od ploda. Sa druge strane, i stihovi 296–300 mogu da budu interpolacija u kojima se, kao što je bio slučaj i sa opisom Persejevog podviga, javlja neobičan prekid da bi se posvedočilo o Hefestovom rukotvorstvu u stihu 298, ali oni obezbeđuju jasniji i logičniji opis od prve celine.

Na kraju niza scena na štitu predstavljeni su i lov i trka dvokolica (302–313) koja bi mogla da se dovede u vezu sa igrama u Patroklovu čast, koje Ahejci organizuju u XXIII pevanju *Ilijade*. Kompozicija prizora na štitu ciklično se zatvara opisom okeana po kome plove labudovi na obodu štita u stihovima 314–317:

ἀμφὶ δ' ἵτυν ῥέεν Ὀκεανὸς πλήθοντι ἐοικώς,
πᾶν δὲ συνέϊχε σάκος πολυδαίδαλον, οἳ δὲ κατ' αὐτὸν
κύκνοι ἀερσιπύται μεγάλ' ἥπυνον, οἳ ῥά τε πολλοὶ
νῆχον ἐπ' ἄκρον ὕδωρ: παρὰ δ' ἰχθύες ἐκλονέοντο.

33) „ἐν δ' ἐτίθει σταφυλῆσι μέγα βροίθουσιν ἄλωϊν
καλὴν χρυσεῖην: μέλανες δ' ἄνὰ βότρυες ἦσαν,
ἐστήκει δὲ κάμαξι διαμπερὲς ἀργυρῆσιν...
παρθενικαὶ δὲ καὶ ἡῖθεοι ἄταλά φρονέοντες
πλεκτοῖς ἐν ταλάροισι φέρον μελιτδέα καρπόν.”
„Vinograd izradi potom i velik i obilan grožđem,
lep i zlatan, te svi već grozdovi bejahu crni,
a na srebrnom kolju se vite povijahu loze...
Devojke mlade i momci pored njih veseli slatko
nošahu medeno grožđe u koševima pletenim.”

S kraja na obodu štita ležase golem Okean,
talasa mnogo u njemu bogato sazdanih beše;
Lebdehu labudi nad njim visoko klikćući snažno,
drugih pak plovlaše mnogo, a plivahu uz njih i ribe.

koji na mnogo upečatljiviji i slikovitiji način opisuje isti predmet predstavljen ivici Ahilejevog štita (XVIII, 607–608):

ἐν δ' ἐτίθει ποταμοῖο μέγα σθένος Ωκεανοῖο
ἄντυγα παρ πυμάτην σάκεος πύκα ποιητοῖο.

Najzad veliku vodu okeansku izradi silnu
s kraja uz ivicu štita što čvrsto bejaše složen.

Na osnovu svega navedenog jasno je da su predstave na Heraklovom štitu imale sve uslove da se u autoritativnom kontekstu problematike atribucije i datiranja teksta odrede kao slaba imitacija dva epičara, odnosno kao imitacija opisa homerskog štita. Međutim, ukoliko se opis Heraklovog štita podvrgne jednom analitičkom čitanju sa aspekta retoričke figure ekfrazе, na čije smo mogućnosti i implikacije težili da ukažemo u ovome radu, može se uočiti kako Heraklov štit u izvesnom broju svojih pesničkih osobenosti postiže mnogo snažniji efekat od drugih sličnih opisa kod Homera i u antičkoj književnosti uopšte. Ako se tome pridoda i činjenica da se oživljavanje prizora na Ahilejevom (i kasnije Enijinom) štitu u određenoj meri može tumačiti i u funkciji amplifikacije samog stvaralačkog čina boga Hefesta (zbog toga što su oba štita prikazana u svome nastajanju), pre nego u funkciji njihovih imanentnih karakteristika, Heraklov štit, kao jedini predstavljen u vidu završenog proizvoda božanske kovačnice, nesumnjivo zasluđuje posebno mesto u klasičnoj epskoj tradiciji. U njegovim fantastičnim prizorima, koji i samoga opisivača nagone da zastane pred čudom čineći da Homer na momente izgleda čak pomalo indiferentan prema svom predmetu u odnosu na utisak koji na pesnika koliko i na čitaoca ostavlja ovo neobično delo, ipak se može pronaći i nešto više od slepog podražavanja već postojećih epskih obrazaca. To je i razlog više da se njegove intertekstualne relacije sa Homerovim i Hesiodovim epovima oslobode od svake autoritativne jednosmernosti koja bi počivala na neubedljivoj pretpostavci o direktnim uticajima, i postave u analitički kontekst koji bi omogućio da se epskoj građi pri-

stupi sa svešču o zajedničkoj oralnoj tradiciji, čije se bogatstvo tema i oblika u ovim delima otelotvorilo samo kao još jedna od nebrojenih mogućnosti kombinovanja materijala kojim je raspolagala.

Literatura

AESCHYLUS, *Aeschylus*, with an English translation by Herbert Weir Smyth, Ph. D. in two volumes. Vol. I, *Seven Against Thebes*, Herbert Weir Smyth, Cambridge: Harvard University Press 1926.

ANON, „Life and Writings of Hesiod“, *The Quarterly Review*, No. 113, vol. 47, London 1832.

ATHENAEUS, *The Deipnosophists, or banquet of the learned*, translated by C. D. Yonge, London: Henry G. Bohn 1854.

BECKER, Andrew Sprague, *The Shield of Achilles and the Poetics of Ekphrasis*, London: Rowman and Littlefield 1995.

BRUCE, William, *The State of Society in the Age of Homer*, Belfast 1827.

DELCOURT, Marie, *Héphaistos ou la légende du magicien*, Paris: Les Belles Lettres 1982.

EDWARDS, G. P, *The Language of Hesiod in its Traditional Context*, Oxford: Blackwell 1971.

ESCHENBURG, Johann Joachim, *Manual of Classical Literature*, translated by N. W. Fiske, Philadelphia: Key and Biddle 1836.

ESHIL/ SOFOKLO/ EURIPID, *Sabrane grčke tragedije*, preveli Koloman Rac i Nikola Majnarić, Beograd: I. P. Lim 1990.

FITTSCHEN, Klaus, *Der Schild des Achilleus, Archaeologia Homerica*, Bd. 2, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1973.

HESIOD, *Hesiod, the Homeric Hymns and Homerica*, with an English translation by Hugh G. Evelyn-White, Cambridge: Harvard University Press; London: William Heinemann 1914.

HESIOD, *Teogonija*, preveo Marko Višić, Podgorica: Unireks 2008.

HESIOD, *The Epics of Hesiod*, with an English commentary by Frederick A. Paley, London: Whittaker and Co 1861.

HESIOD, *Theogony, Works and Days; Theognis, Elegies*, translated by Dorothea Wender, Harmondsworth: Penguin Books 1977.

HESIOD, *Theogony, Works and Days, Shield*, translation, introduction and notes by Apostolos N. Athanassakis, Maryland: The John Hopkins University Press 2004.

HESIOD, *The Works of Hesiod*, translated from Greek by Thomas Cooke, London: John Wood and Ch. Woodward 1740.

HESIODOS, *Hesiodi Scutum Herculis*, lectionibus commentarioque instruxit David Iacobus van Lennep, Amstelodami: Ioannem Müller 1854.

HOMER, *Homeri Opera in five volumes*, Oxford: Oxford University Press 1920.

HOMER, *Ilijada*, preveo Miloš N. Đurić, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva 2002.

HOMER, *Odiseja*, preveo Miloš N. Đurić, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva 2002.

JANKO, Richard "The 'Shield of Heracles' and the legend of Cynus", *Classical Quarterly*, 36, I, 1968. pp. 38-59.

LESKY, Albin, *Povijest grčke književnosti*, preveo Zdeslav Dukat, Zagreb: Golden marketing 2001.

LONGINUS, *On the Sublime*, William Rhys Roberts, Cambridge: Cambridge University Press, 1907.

LORD, Albert Bates, *The Singer Resumes the Tale*, Ithaca: Cornell University Press 1995.

MARTIN, Richard P, "Pulp epic: the Catalogue and the Shield", *The Hesiodic Catalogue of Women, Constructions and Reconstructions*, ed. Richard Hunter, Cambridge: Cambridge University Press 2005.

MUSIĆ, August, *Povijest grčke književnosti, dio I: Povijest grčke poezije u klasično vrijeme*, Zagreb: Matica hrvatska 1893.

MÜLLER, Karl Otfried, *History of the Literature of Ancient Greece*, London: Baldwin and Cradock 1840.

NAGY, Gregory, *Greek Mythology and Poetics*, Ithaca: Cornell University Press 1990.

NEDELJKOVIĆ, Vojin, „Štit“, *Vidici*, br. 257/8, Beograd 1988.

PLINY THE ELDER, *The Natural History*, John Bostock, M.D., F.R.S. H.T. Riley, Esq., B.A, London: Taylor and Francis 1855.

Igor Javor

POLYBIUS, *Historiae*, Theodorus Büttner-Wobst after L. Dindorf, Leipzig: Teubner 1893.

SINCLAIR, Thomas Alan „Hesiod“, u: *The Oxford Classical Dictionary*, ed. M. Cary et al, Oxford: Clarendon Press 1957.

THALMANN, William G, *Conventions of Form and Thought in Early Greek Epic Poetry*, Baltimore and London: The John Hopkins University Press 1984.

Summary

Poem of the shield – a contribution to comparative study of the pseudo-Hesiodic Shield of Herakles

The paper elaborates one of the most troublesome texts in classical literature, the *Shield of Herakles*, the poem consisting of 480 hexameters which is usually attributed to Hesiod Ascrean. The first part of the paper deals with still unresolved issues of placing the text within the history of classical literature. We discuss the question of the poem's authorship, which has been denied to Hesiod on the basis of a testimony of Aristophanes of Byzantium. The issue of not knowing the author raises the question of dating. It is believed today, based on the opinions of authorities, that the *Shield* was created after the time of Hesiod, for which there is no convincing evidence whatsoever. Furthermore, it is thought that the *Shield of Herakles* is an inferior imitation of the *Shield of Achilles*, described in the Book 18 of Homer's *Iliad*, even though the opposite could be claimed as well, and with the same level of certainty.

Based on such reasons, the analysis of the *Shield* in the second part of the paper is conducted in the context of literary relations with epics of Homer and Hesiod. However, our analysis does not take into consideration the undisputed authority of these two poets, which has often been the manner in which studies of this type were composed, but it instead rests on the idea of a possible broader epic oral tradition from which both these authors of the greatest ancient Greek heroic and genealogical epics and the author of the *Shield of Herakles* could draw their inspiration.

The main goal of this study is to help that the *Shield of Herakles*, the text almost forgotten due to its less than admirable reputation, acquires the same literary significance that all other epics have. Perceiving it in such a way would enable us to redefine certain issues of formation and development of the classical epic.

Sadržaj sveske 41 (2012)

JEAN-PAUL BRACHET Le tribūnus et le commandement d'un tiers de l'armée	5
ORSAT LIGORIO Stlat. sta berber »?«	35
IGOR JAVOR Pesma o štitu – prilog komparativnom izučavanju pseudo-Hesiodovog Heraklovog štita	39
ALAIN BLANCHARD La double mort du poète Théocrite	59
BORIS PENDELJ Ciceronova <i>Druga Filipika</i> – <i>Per contra</i> , izgovorena beseda: <i>pro et contra</i>	75
DRAGANA GRBIĆ Agripa, Plinije i geografija Ilirika	93
DRAGANA GRBIĆ O jednom nedavno objavljenom latinskom nadgrobnom natpisu	107
ÉTIENNE WOLFF Deux éloges de Narbonne aux IV ^e et V ^e siècles, par Ausone et Sidoine Apollinaire	115
IL AKKAD Ὅντως σοί, κύρι ἀββᾶ. Funkcija i uloga jedne partikule	131
IL AKKAD Knjiga o filozofu Sintipi – jedan vizantijski prevod sa sirijskog	139
VOJIN NEDELJKOVIĆ Cura sophi fuerant... Na tragu jednog starog citata	147
PRIKAZI I SAOPŠTENJA	
SANDRA ŠČEPANOVIĆ V Symposium Praesocraticum	155